

14. Справочник партийного работника. – М.; Л., 1930. – Вып. 7. – Ч. 2.
15. О работе в деревне. – Резолюция XV съезда ВКП(б). 2–19 декабря 1927 г. // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – М., 1970. – Т. 4: 1927–1931.
16. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927–1939 гг.: Док. и мат.: В 5 т. / Под ред. В. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы. – М., 1999. – Т. 1: Май 1927 г. – ноябрь 1929 г.
17. Данилов В.П. Введение (Истоки и начало деревенской трагедии) // Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927–1939: Документы и материалы: В 5 т. / Под ред. В. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы. – М., 1999. – Т. 1: Май 1927 – ноябрь 1929.
18. Скотт Дж. С. Моральная экономика крестьянства. Восстание и выживание в Юго-Восточной Азии. – Нью-Хевн; Лондон, 1976. Реферат // Отечественная история. – 1992. – № 5.

Summary

The article deals with the attempts to compare the work of a village gathering, land society and village council in the Ukrainian village in the 1920-s.

Є.О. Голощапова

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАД 20-х рр. XX ст.

Актуальність вивчення проблем духовного розвитку баптистських громад не викликає сумніву, бо кожна місцева громада – це “клітинка” релігійної організації, від духовного стану якої залежить духовність всього об’єднання. Особливо це актуально в 20-ті роки XX ст. – період становлення баптизму як Всеукраїнського релігійного об’єднання.

Загальновідомо, що громада є первинним духовним осередком релігійного об’єднання. Саме вона є основною ланкою в діяльності релігійних організацій, бо, по-перше, на рівні громади здійснюється ідеологічний вплив на віруючого та виховання його в дусі відповідного віровчення; по-друге, саме вплив місцевих громад на суспільство формує громадську думку про релігійну організацію.

У баптистському віровченні високо цінується поняття свободи: це один з наріжних віросповідних каменів, на яких формується, у тому числі, й уявлення про громаду. Саме тому завжди підкреслюється автономність та самодостатність кожної баптистської громади, як ланки релігійної організації та частини духовного життя у межах регіону.

В історіографії питання устрою та діяльності баптистської громади взагалі, і духовного розвитку зокрема, не раз поставали в загальних та спеціальних наукових дослідженнях. В історіографії радянського періоду до 60-х років основними рисами досліджень були невелика кількість фактичного, переважно загальносоюзного матеріалу, роботи в основному були спрямовані на розкриття “ворожого” та “шкідливого” характеру діяльності релігійних громад [1; 2; 3; 4; 5].

Пізніше з’являються роботи, в яких дослідники зосередили увагу на вивченні різних аспектів життя окремих конфесій: культу, віровчення, організації, діяльності [6; 7; 8; 9; 10]. Не дивлячись на ідеологічну заангажованість праць, за радянської доби був започаткований науковий підхід до вивчення історії розвитку та віровчення протестантських конфесій взагалі, і баптизму зокрема. Однак творча спадщина авторів радянського періоду має суттєвий недолік. У ній фактично відсутній повний систематизований матеріал про розвиток місцевих баптистських громад в Україні у 20-ті рр. Сучасні дослідники історії баптизму [11; 12; 13] також недостатньо уваги звертають на питання духовного розвитку місцевих громад в 20-ті роки.

У даній публікації порушується проблема специфіки духовного розвитку громад євангельських християн-баптистів в 20-ті роки XX ст. на матеріалах південноукраїнського регіону. Завдання розвідки – окреслити перешкоди духовного розвитку громад та шляхи їх подолання.

Фактологічним підґрунтям статті виступають архівні матеріали центральних та регіональних з’їздів євангельських християн-баптистів 1920-х років, публікації журналу “Баптист України” (1926-1928).

Незважаючи на збільшення кількості громад на територіях Півдня України в означений період, релігійне товариство було стурбоване падінням “якості” духовного життя в громадах, що знайшло своє відображення в численних публікаціях “Баптиста України” та протоколах Всеукраїнських і регіональних з’їздів об’єднань.

Згідно зі статутом кожна громада покликана здійснювати духовний провід в житті віруючих через свою діяльність, яка полягає, перш за все, “у вивченні Слова Божого, розповсюдження справи спасіння здійсненого Ісусом Христом, як і вчення його, в піднесенні духовних, розумових та освітніх сил членів громади” [14.-Ф.Р.1.-Оп.5.-Спр.35.-Арк.5].

Практичне виконання цих завдань бере на себе передусім проповідник. Служіння проповідника є одним з найважливіших для життя всієї громади: “посада проповідника найвища. Вони посланці Христа, що говорять від Його імені до народів. Їх служіння найвідповідальніше. Від правильного виконання, якого залежить життя тисяч людей та успішний розвиток церкви” [15.-С.26]. Показником професіоналізму, підготовленості та взагалі природної придатності проповідника є виголошена ним проповідь.

Метою кожної проповіді є духовне пробудження та укріплення у вірі. Разом з тим, вона носить морально-повчальний характер. Проповідь є найважливішим елементом духовного життя громади, через яку формується світогляд, мотиви внутрішньогромадської поведінки та відносин між віруючими, вироблення моральних цінностей.

Джерела свідчать, що проповідям в середині 20-х рр. стали притаманні такі негативні риси, як: “шаблонність, одноманітність, безцільність, поверховість, безкінечні повтори” [15.-С.27]. Зрозуміло, подібні проповіді не могли знайти відгуку у членів громади і залишалися “порожнім звуком”. Відсутність досвіду та якостей проповідника у людини, що взяла на себе духовний провід, звичайно, має негативний вплив на духовний стан віруючих. Тому велике значення надається підготовці проповідника, яка повинна бути повною, всебічною.

На жаль, у 20-ті роки ХХ ст., не дивлячись на те, що існувала система підготовки проповідників, постійно відчувалась їх нестача. Про це не одноразово наголошувалось у доповідях Правління Всеукраїнського об’єднання: “Необхідність організації курсів витікає з повсякденної практики нашого життя. Ця необхідність продиктована потребами нашого внутрішньогромадського життя. Нам потрібні не тільки благовісники, які можуть понести Євангельську звістку невіруючому світові, але нам також потрібні робітники для не менш важливої духовної роботи в громадах” [16.-С. 31].

Таким чином, однією з причин падіння “якості” духовного життя в громадах, як не парадоксально, стала можливість легального проведення широкої євангелізаційної роботи серед населення на початку 20-х років, бо саме вона призвела до появи двох протилежних тенденцій: з одного боку, збільшила кількість адептів, з іншого, – відвернула увагу проповідників від роботи над підвищенням рівня духовного розвитку громад.

Одним з важливих елементів духовного зростання кожної громади є відчуття повнокровного зв’язку з єдиновірцями, тим більше, що в досліджуваний період баптистське братство переживало етап організаційного становлення на Всеукраїнському рівні.

Правління Всеукраїнського об’єднання розуміло духовні потреби місцевих громад і, проаналізувавши загальну картину розвитку конфесії на середину 20-х років, зробило висновок, що першочерговим завданням союзної місії є “духовне виховання громад”. Оскільки етап активної зовнішньої євангелізації закінчився, то “церкви не потребують благовісників призивного характеру, а мають потребу в організаторах, будівниках, вихователях” [17.-С. 34]. На думку голови Правління А.П. Костюкова, такими могли б стати союзні благовісники, які завдяки своєму досвіду та здібностям, через активну діяльність в місцевих громадах змогли б підвищити їх духовний рівень.

Але не завжди виправдовувались сподівання віруючих на повнокровний духовний зв’язок. У матеріалах регіональних з’їздів цих років є свідчення невдоволення з боку пересічних віруючих щодо відвідання їх проповідниками з центру. “У всіх громадах та групах відчувається потреба в благовісниках, особливо союзних, яких в багатьох громадах навіть не бачили” [18.-Ф.5.-Оп.2.-Спр.2183.-Арк.73зв.], – зазначається в матеріалах Миколаївського обласного з’їзду об’єднання громад і груп баптистів в листопаді 1926 р.

Всеукраїнському центру дорікав один з членів Правління Одеського об’єднання Мартиненко, зауважуючи, що “браття з Центру не можуть собі дозволити бути “аристократами”, відвідуючи тільки окружні центри і не знаючи сільських братів” [18.-Ф.5.-Оп.3.-Спр.264.-Арк.66]. Не менш важливим було дорікання про відсутність підтримки Центром регіональних громад під час голоду та розрухи.

Але слід зауважити, що союзні благовісники часто просто не мали змоги відвідувати регіональні громади. По-перше, благовісників було не багато, і охопити всі громади не було можливості, по-друге, хронічно не вистачало коштів у касі Всеукраїнського об’єднання, а приймати благовісників власним коштом мали змогу далеко не всі громади.

Таким чином, існувала проблема духовних взаємозв’язків серед ланок єдиної структури об’єднання євангельських християн-баптистів.

Ще однією перешкодою на шляху духовного зростання громад ставала духовна незрілість новонавернених, адже багато громад пішли на скорочення терміну випробування віри або взагалі не дотримувались його, незважаючи на те, що вступ до громади – відповідальний і серйозний крок для обох сторін, про що свідчить сама процедура прийому. “Прийняття в громаду провадиться Зборами членів громади, відкритим голосуванням, простою більшістю голосів. За попереднім випробуванням кандидата пресвітером та остаточним випробуванням його на загальних зборах, з метою встановлення: чи відповідають його погляди та спосіб життя вимогам. Наявність належних відгуків про його спосіб життя. Повноправним членом громади кандидат стає тільки після хрещення” [14.-Ф.455.-Оп.1.-Спр.40а.-Арк.406]. Недотримання процедури перевірки призвело до того, що в громади потрапляли люди, що переслідували корисні цілі, такі як отримання матеріальної допомоги, уникнення військової служби та ін.

Неодноразово на регіональних з’їздах баптистських об’єднань і груп Півдня України поставало питання про матеріальне служіння, і, як засвідчують документи, це питання стало одним з найбільш важливих для братства. Звичайно, нестача матеріальних коштів негативно відбивалась і на духовному розвитку громад. Наприклад, на Одеському обласному з’їзді евангельських християн-баптистів у 1926 р. підкреслювалась важливість збору коштів для утримання благовісників, у зв’язку з чим прозвучав заклик до “заохочення всіх членів громад до більш старанного матеріального служіння” [18.-Ф.5.-Оп.2.-Спр.2183.-Арк.10].

Звичайною практикою в громадах було виконання богослужінь у приватних будинках віруючих, але громади зростали чисельно і приватні будинки вже не могли слугувати приміщенням для богослужінь, не завжди були в наявності і придатні будинки для оренди, поставало питання про будівництво власних молитовних будинків, але через нестачу коштів віруючі не завжди могли це зробити.

Ситуацію також ускладнювали непорозуміння між Центром і регіональними громадами щодо питання про місцезнаходження каси. Як правило, регіональні об’єднання хотіли залишати гроші у себе, відраховуючи в центр певний відсоток, але центральне Правління вважало за потрібне збирати кошти у себе і перерозподіляти по громадах України [18.-Ф.5.-Оп.3.-Спр.264.-Арк.66зв].

Також через брак коштів громадам було складно випускати періодичні видання Всеукраїнського об’єднання – “Баптист України” та “Баптист” – друкований орган Всесоюзного об’єднання. У кращому випадку на громаду припадало два-три примірники, що, зрозуміло, не могло задовольнити духовні потреби членів громад [18.-Ф.5.-Оп.2.-Спр.2183.-Арк.91].

Хоча, звичайно, проблеми духовного розвитку громад лежали, перш за все, у площині виховання adeptів згідно з віросповідними принципами.

Зважаючи на це, об’єднання і групи намагалися вжити заходи щодо їх подолання. Наприклад, в Одеському об’єднанні для влаштування внутрішньої чистоти та оздоровлення громад запропонували наступне: створити духовну комісію зі складу пресвітерів, благовісників, старших досвідчених братів та представника Всеукраїнського об’єднання баптистів для відвідань громад з метою їх духовного оздоровлення; всі керівники громад мають ретельно оберігати чистоту церкви та нещадно виключати віруючих, що порушують правила; влаштовувати духовні братерські з’їзди з запрошенням на них союзних благовісників; влаштовувати при будь-якій громаді раз на рік біблійні збори для навчання співів із запрошенням досвідчених братів [18.-Ф.5.-Оп.2.-Спр.2183.-Арк.9-13].

Духовному піднесенню життя громад сприяли приїзди досвідчених братів, які наставляли віруючих за допомогою бесіди “на рівних”, вирішували спірні питання, спираючись на свій досвід.

Таким чином, ми виділили кілька найпоширеніших в громадах проблем, які ставали перешкодами на шляху духовного зростання, а саме: наявність в евангелізаційній роботі негативної тенденції занедбання проповідниками роботи в громадах; нестачу проповідників; переривчастість зв’язків регіональних громад з Правлінням Об’єднання евангельських християн-баптистів; незрілість новонавернених членів громад; нестача коштів.

Наявність подібних проблем на шляху духовного розвитку громад евангельських християн-баптистів багато в чому обумовлена тим історичним етапом розвитку на якому вони знаходились. Конфесія переживала етап свого організаційного становлення, в процесі якого викристалізовувалась її структура, з підкресленим значенням кожної помісної громади.

Звичайно, сильний вплив на громади справляли суспільно-політичні перетворення, які відбувались в країні впродовж 20-х років: неоднозначне ставлення політичної влади, яка за допомогою законодавчих та адміністративних важелів здійснювала тиск, створюючи штучні перешкоди в процесі реєстрації громад або обмежуючі можливість вільного пересування проповідників, у такий спосіб стримуючи природний розвиток конфесії. Всі ці питання потребують ретельного дослідження, що відкриває можливості для подальших наукових розробок.

Джерела та література

1. Клибанов А.И. Классовое лицо современного сектантства. – Л., 1928.
2. Кандидов Б.П. Религиозная контрреволюция 1918-1920 гг. и интервенция. – М., 1930.
3. Чудновцев М. Церковники и сектанты в борьбе против колхозов. – М., 1931.
4. Галактионов М. Классовый враг под сектантской личиной. – М.; Л., 1930.
5. Веров Я. Про секти і сектантів. – Ужгород, 1959.
6. Митрохин Л.Н. Баптизм. – М., 1974.
7. Митрохин Л.Н. Баптизм и современность. – М., 1964.
8. Калиничева З.В. Социальная сущность баптизма. 1917-1929. – Л., 1972.
9. Филимонов Э.Г. Баптизм и гуманизм. – М., 1968.
10. Поліщук Ю.Д. Баптизм колись і тепер. – Ужгород, 1976.
11. Любащенко В.І. Історія протестантизму: Курс лекцій. – К., 1995.
12. Савинский С.Н., Решетников Ю.Е. История русско-украинского баптизма. – Одесса, 1995.
13. Решетников Ю.Е. Обзор истории евангельско-баптистского братства в Украине. – Одесса, 2000.
14. Державний архів Запорізької області.
15. Миллер И.Я. Краткое слово о проповеди // Баптист Украины. – 1926. – № 1.
16. Дацко П. Доклад Правления Союза об организации проповеднических курсов на Украине // Баптист Украины. – 1926. – № 1.
17. Костюков А.П. Информационный доклад правления Союза // Баптист Украины. – 1926. – № 1.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Summary

The article deals with the investigation of the spiritual growth problems of the Evangelical Christian-Baptists Confession communities in the southern part of Ukraine in the 20ties of the 20th century. On the basis of archive sources, the author considers the main obstacles to the spiritual growth of the communities and the ways to overcome them

В.О. Пащенко

БІЛЬШОВИКИ І ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА. ВІЙНА ЗАМІСТЬ СПІВПРАЦІ



Однією з найтрагічніших сторінок історії України ХХ ст. є реалізація політичного курсу Комуністичної партії щодо релігії та церкви протягом 20–30-х рр. Відомо, що спочатку вона займала демократичні позиції в релігійному питанні. Так у першій програмі Російської соціал-демократичної партії (більшовиків), прийнятій II з'їздом у 1903 році, ставилось за найближче завдання таке: “Необмежену свободу совісті, слова, друку, зборів, страйків і спілок... Скасування станів і повну рівноправність усіх громадян незалежно від статі, релігії, раси і національності... Відокремлення церкви від держави і школи від церкви” [1.-С.62].

На початку ХХ ст. РСДРП(б) розгорнула боротьбу з втілення у життя вимог свободи совісті. В. Ленін особисто обґрунтував політику ставлення більшовицької партії та майбутньої держави нового типу до релігії та церкви. У статті “Соціалізм і релігія” він писав: “Релігія повинна бути оголошена приватною справою – цими словами передають звичайно ставлення соціалістів до релігії. Але значення цих слів треба точно визначити, щоб вони не могли викликати ніяких непорозумінь. Ми вимагаємо, щоб релігія була приватною справою щодо держави, але ми не можемо вважати релігію приватною справою щодо нашої власної партії” [2.-С.133]. Оскільки, на думку В. Леніна, партія більшовиків є союзом свідомих, передових борців за звільнення робітничого класу, то “такий союз не може і не повинен байдуже ставитися до несвідомості, темноти або мракобіссяництва у вигляді релігійних вірувань. Ми вимагаємо цілковитого відокремлення церкви від держави, щоб боротися з релігійним туманом чисто ідейною і тільки ідейною зброєю, нашою пресою, нашим словом. Але ми заснували свій союз, РСДРП, між іншим, саме для такої боротьби проти всякого релігійного обдурювання робітників. Для нас же ідейна боротьба не приватна, а загальнопартійна, загальнопролетарська справа” [2.-С.134-135].